

Termin przedawnienia recydywy specjalnej w przypadku przestępstw rozciągniętych w czasie. Kilka uwag o czasie popełnienia przestępstwa

Limitation Period for Special Recidivism in the Event of Crimes Extended Over Time. A Few Remarks About the Time of the Crime

The article concerns the possibility of applying the institution of a special recidivism (Article 64 § 1 and 2 of the Penal Code) in the event of crimes extended over time. The problem concerns cases where the five-year limitation period for recidivism expires before the end of such crime. The author assumes that the time of committing this crime includes the time interval from the commencement of the first behaviour fulfilling out the elements of criminal act to the end of the last behaviour. Consequently, commencing an offense before the expiry of the limitation period allows applying the statutory solutions provided for in Article 64 § 1 and 2 of the Penal Code. The end of the crime is not decisive.

Krzysztof Kmak

magister prawa
Uniwersytet Jagielloński

ORCID – 0000-0002-7173-1076

Słowa kluczowe:

prawo karne, czas popełnienia przestępstwa, recydywa, przedawnienie

Keywords:

penal law, time of committing crime, recidivism, prescription

<https://doi.org/10.36128/priv.vi36.176>

Instytucja recydywy specjalnej została uregulowana w art. 64 § 1 (jednokrotna) i § 2 (wielokrotna) kodeksu karnego¹. Służy zaostreniu kary w stosunku do szczególnej kategorii sprawców powracających do przestępstwa. Są to sprawcy, którzy po odbyciu odpowiednio minimum 6 miesięcy (recydywa specjalna jednokrotna) lub roku (recydywa specjalna wielokrotna) kary pozbawienia wolności popełniają w ciągu 5 lat od odbycia kary w tym rozmiarze konkretne przestępstwo. W przypadku

1 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 2019, poz. 1950, dalej: k.k.

recydywy specjalnej jednokrotnej tym przestępstwem jest przestępstwo umyślne podobne do przestępstwa uprzedniego; natomiast dla recydywy specjalnej wielokrotnej, poza uprzednim skazaniem w warunkach art. 64 § 1 k.k., konieczne jest ponowne popełnienie umyślnego przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu, przestępstwa zgwałcenia, rozboju, kradzieży z włamaniem lub innego przestępstwa przeciwko mieniu popełnionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia.

Okres 5 lat od odbycia kary w konkretnym wymiarze stanowi okres tzw. przedawnienia recydywy. Dla rozważenia możliwości zastosowania art. 64 § 1 lub 2 k.k. konieczne jest, by sprawca popełnił przestępstwo we wskazanym przedziale czasowym. Z tej perspektywy jako niezwykle istotne jawi się kwestia czasu popełnienia przestępstwa, tj. czynu rozważanego jako podstawa zastosowania instytucji recydywy specjalnej. Zgodnie z art. 6 § 1 k.k. czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany. Jego określenie zwykle nie przysparza trudności w przypadku przestępstw jednoczynowych.

W orzecznictwie zarysowały się jednak rozbieżności w zakresie określenia czasu popełnienia przestępstwa rozciągniętego w czasie (wieloczynowego, zbiorowego, złożonego, trwałego, czynu ciągłego itp.)², w ramach którego sprawca działa w pewnym przedziale czasowym³, co bezpośrednio rzutuje na wskazanie terminu przedawnienia recydywy specjalnej. Jest to tym bardziej kłopotliwe, że dotyczy jednego z bardziej podstawowych zagadnień prawa karnego materialnego, co ma daleko idące konsekwencje praktyczne, decydujące chociażby o dopuszczalności stosowania art. 64 k.k.

Według pierwszej koncepcji czas popełnienia przestępstwa wieloczynowego wyznacza ostatni moment działania lub zaniechania sprawcy. Reprezentatywnie w tym zakresie jest następujące stanowisko Sądu Najwyższego: „Za czas popełnienia przestępstw rozciągniętych w czasie, wieloczynowych, trwałych, a także o charakterze ciągłym, traktować należy ostatni moment

-
- 2 Dla uproszczenia w dalszej części tekstu pojęcie przestępstwa rozciągniętego w czasie będę używał zamiennie z przestępstwem wieloczynowym, mając na myśli wszystkie ww. rodzaje przestępstw.
 - 3 Niezależnie od tego, czy dany typ czynu zabronionego ze swej istoty może być zrealizowany jedynie poprzez większą liczbę czynów niż jeden (tak np. w przypadku przestępstwa niealimentacji z art. 209 § 1 k.k.), czy też niekiedy może popełniony tylko jednym czynem (np. przy znęcaniu się z art. 207 § 1 k.k. - zob. np. wyrok SN z dnia 30 sierpnia 1971 r., I KR 149/71, LEX nr 16624; uchwała Izby Karnej SN z dnia 9 czerwca 1976 r., VI KZP 13/75, LEX nr 19141; zob. szerzej Jan Jodłowski, Maria Szewczyk, „Komentarz do art. 207 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117-211a*, red. Włodzimierz Wróbel, Andrzej Zoll (LEX 2017), tezy nr 15-16c.

działania sprawcy, w tym czas dokonania ostatniego z czynów składających się na realizację przestępstwa ciągłego⁴. Oznacza to, że jeśli termin przedawnienia recydywy upłynął przed tym ostatnim momentem działania sprawcy, to wykluczone jest stosowanie w stosunku do niego instytucji recydywy specjalnej. Taką konsekwencję wprost określił Sąd Apelacyjny w Szczecinie w sprawie oskarżonego, któremu przypisano m.in. przestępstwo z art. 207 § 1 k.k. popełnione w okresie od stycznia 2010 r. do 11 lipca 2011 r.: „(...) pięcioletni okres przedawnienia recydywy liczony od daty odbycia przez oskarżonego kary pozbawienia wolności orzeczonej wyżej wymienionym wyrokiem zakończył swój bieg w dniu 19 maja 2011 r. Natomiast przypisane (...) przestępstwo z art. 207 § 1 k.k. ostatecznie zmaterializowało się w dniu 11 lipca 2011 r., a więc już po upływie pięcioletniego okresu, o którym mowa w art. 64 § 1 k.k. W tym stanie rzeczy oczywiście błędne jest ustalenie, że przypisany oskarżonemu czyn z art. 207 § 1 k.k. zaistniał w warunkach przewidzianych w art. 64 § 1 k.k.”⁵.

Zgodnie z opozycyjnym stanowiskiem czasem popełnienia przestępstwa wieloczynowego jest okres od pierwszego zachowania składającego się na to przestępstwo do zakończenia ostatniego z nich⁶. Takie założenie prowadzi do wniosku, że dla wykorzystania instytucji recydywy specjalnej wystarczające jest popełnienie choćby jednego zachowania składającego się na przestępstwo wieloczynowe, jeżeli to nastąpiło przed upływem terminu przedawnienia recydywy specjalnej: „Podjęcie przez sprawcę zachowań składających się na czyn ciągły przed upływem terminu pięcioletniego

-
- 4 Wyrok SN z dnia 15 kwietnia 2002 r., II KKN 387/01, LEX nr 52943; podobnie wyrok SA w Krakowie z dnia 19 grudnia 2003 r., II AKa 257/03, LEX nr 118899; postanowienie SN z dnia 27 września 2011 r., III KK 89/11, LEX nr 1124779; postanowienie SA w Gdańsku z dnia 11 sierpnia 1999 r., II AKo 199/99, Legalis nr 48210; wyrok SA w Gdańsku z dnia 4 września 2012 r., II AKa 264/12, LEX nr 1239859; wyrok SN z dnia 28 czerwca 2012 r., III KK 397/11, LEX nr 1212891.
 - 5 Wyrok SA w Szczecinie z dnia 10 lipca 2013 r., II AKa 119/13, LEX nr 1353821.
 - 6 Wyrok SN z dnia 20 kwietnia 2017 r., V KK 39/17, LEX nr 2278335; podobnie wyrok SN z dnia 29 września 2009 r., III KK 105/09, LEX nr 529596; wyrok SN z dnia 15 września 2005 r., II KK 15/05, LEX nr 157549; wyrok SN z dnia 29 września 2009 r., III KK 105/09, LEX nr 529596; wyrok SA w Warszawie z dnia 12 maja 2017 r., II AKa 66/17, LEX nr 2317740; wyrok SN z dnia 22 stycznia 2014 r., III KK 441/13, Legalis nr 776841; wyrok SN z dnia 2 lipca 2015 r., V KK 45/15, LEX nr 1755925; wyrok SA w Katowicach z dnia 28 lipca 2011 r., LEX nr 1001368; wyrok SA w Poznaniu z dnia 13 listopada 2012 r., II AKa 178/12, LEX nr 1289558.

określonego w art. 64 § 1 k.k. (podobnie art. 64 § 2 k.k.) i kontynuowanie ich po upływie tego terminu przy spełnieniu pozostałych przesłanek wymienionych w art. 64 § 1 k.k. (art. 64 § 2 k.k.) uzasadnia przyjęcie popełnienia tego przestępstwa ciągłego w warunkach recydywy specjalnej z art. 64 § 1 k.k. (recydywy specjalnej wielokrotnej z art. 64 § 2 k.k.)⁷.

Rozbieżności orzecznicze znalazły odzwierciedlenie również w piśmiennictwie. Według Andrzeja Zolla czasem popełnienia przestępstwa zbiorowego jest ostatni moment działania sprawcy realizującego znamiona danego typu czynu zabronionego⁸, a w przypadku przestępstwa wieloczynowego jest to czas dokonania ostatniego z czynów składających się na realizację znamion typu⁹. W odniesieniu do czynu ciągłego wspomniany autor przyjmuje konsekwentnie, że czas popełnienia to ostatni moment działania sprawcy¹⁰, ale jednocześnie przyjmuje pewien wyłom od tej reguły, twierdząc, iż „Ustalenie w wypadku czynu ciągłego jako czasu popełnienia czynu zabronionego ostatniego momentu działania sprawcy zaliczonego do czynu ciągłego nie wyłącza możliwości uznania, że popełnienie tego czynu zabronionego rozpoczęło się z chwilą pierwszego zachowania zaliczanego do czynu ciągłego (...) W tym znaczeniu czyn ciągły przypomina czyn polegający na utrzymywaniu stanu bezprawnego”¹¹.

Z kolei Piotr Kardas uważa, że „czyn ciągły realizowany jest w wyznaczonym przez początek pierwszego z zachowań oraz koniec ostatniego

-
- 7 Wyrok SN z dnia 25 października 2012 r., IV KK 213/12, LEX nr 1232841; podobnie wyrok SA we Wrocławiu z dnia 18 marca 2010 r., II AKa 320/09, LEX nr 580840.
- 8 Andrzej Zoll, „Komentarz do art. 6 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1-52*, red. Włodzimierz Wróbel, Andrzej Zoll (LEX 2016), teza nr 5.
- 9 Ibidem, teza 6.
- 10 Podobnie (również w stosunku do przestępstw rozciągniętych w czasie, wieloczynowych, trwałych) Jacek Giezek, „Komentarz do art. 6 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. Jacek Giezek (LEX 2012), tezy nr 6 i 7; Barbara Namysłowska-Gabrysiak, „Komentarz do art. 6 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1-116*, red. Michał Królikowski, Robert Zawłocki (Legalis 2017), nb 9-12.
- 11 Zoll, „Komentarz do art. 6 k.k.”, teza nr 7. Identyczny pogląd prezentuje Alicja Grześkowiak, „Komentarz do art. 6 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (Legalis 2019), nb 5, przyjmując jednak, że w przypadku czynu ciągłego czas popełnienia obejmuje okres „od rozpoczęcia czynności sprawczej aż do jej zakończenia” (ibidem, nb 6).

zachowania przedziale czasowym¹², z tym że „czasem popełnienia przestępstwa określanym dla instytucji przesądzających o określonych skutkach prawnych (a więc w odniesieniu do zagadnień czasu odnoszonych do konkretnego punktu na osi czasu) będzie czas zakończenia ostatniego działania”, natomiast „w odniesieniu do instytucji określających podstawy odpowiedzialności karnej czas popełnienia czynu ciągłego rozciąga się na osi wyznaczonej przez początek pierwszego i koniec ostatniego z zachowań spiętych kłamrą ciągłości¹³. W odniesieniu do całej grupy przestępstw charakteryzujących się rozciągłością czasową Andrzej Marek twierdził podobnie: „czasem popełnienia przestępstwa jest okres objęty przestępczą działalnością, przy czym cezura, od której liczy się skutki prawne, jest ostatnie zachowanie wypełniające znamiona tego przestępstwa¹⁴, natomiast skutki prawne popełnienia przestępstwa należy liczyć od ostatniego zachowania¹⁵”.

Grzegorz Łabuda wskazuje, że koncepcja prowadząca do dualizmu terminu „popełnienie” nie jest słuszna – w odniesieniu do recydywy należałoby bowiem uznać, że popełnienie nastąpiło w pewnym odstępie czasowym, natomiast w stosunku do przedawnienia czas popełnienia utożsamiony jest z końcowym momentem działania sprawcy. W konsekwencji stwierdza, że „w przypadku czynów zabronionych charakteryzujących się czasową rozciągłością popełnienie następuje przez cały ten czas aż do ustania realizacji znamion¹⁶”.

Osobno należy odnotować pogląd tych autorów, którzy jednoznacznie uznają, że czasem popełnienia czynu ciągłego (i ewentualnie innych rodzajów

- 12 Piotr Kardas, „Komentarz do art. 12 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1-52*, red. Włodzimierz Wróbel, Andrzej Zoll (LEX 2016), teza nr 51; podobnie w tym zakresie Marek Kulik, Andrzej Wąsek, „Komentarz do art. 12 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Marian Filar (LEX 2016), teza 14. Identycznie, ale w stosunku do przestępstw trwałych i zbiorowych, wypowiada się Tadeusz Bojarski, „Komentarz do art. 6 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Tadeusz Bojarski (LEX 2016).
- 13 Kardas, „Komentarz do art. 12 k.k.”, teza nr 51; zob. też idem, „Czyn ciągły i ciąg przestępstw”, [w:] *System Prawa Karnego*, t. IV, *Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. Lech Krzysztof Paprzycki (Warszawa: C. H. Beck 2016), 1089-1095.
- 14 Andrzej Marek, „Komentarz do art. 6 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz* (LEX 2010), tezy nr 3 i 4.
- 15 Idem, „Komentarz do art. 12 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz* (LEX 2010), teza nr 11.
- 16 Grzegorz Łabuda, „Komentarz do art. 64 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. Jacek Giezek (LEX 2012), teza nr 12.

przestępstw charakteryzujących się rozciągłością czasową) jest odstęp czasu liczony od momentu popełnienia pierwszego z zachowań składających się na czyn ciągły do momentu popełnienia ostatniego z tych zachowań. Należy do tej grupy zaliczyć np. Łukasza Pohla¹⁷, Marka Kulika¹⁸, Barbarę Kunicką-Michalską¹⁹, Magorzatę Gałązkę²⁰, Sławomira Żółtka²¹, Mariusza Nawrockiego²², Magdalenę Maraszek²³.

Nieco inaczej do tego problemu podchodzi Jerzy Lachowski, przyjmując, że w związku z treścią art. 6 § 1 k.k. i art. 12 k.k. „musimy przyjąć, że czasem popełnienia czynu ciągłego nie może być czas tylko ostatniego zachowania sprawcy”, jednakże „uznanie, że czasem popełnienia czynu ciągłego jest czasokres między pierwszym i ostatnim zachowaniem, prowadzi do wniosku, że sprawca popełnia czyn ciągły również w przerwach między jednym a drugim zachowaniem, a więc wtedy, kiedy nie dopuszcza się prawnokarnie relewantnych zachowań, co przecież mija się z rzeczywistością. Wydaje się zatem, że czasem popełnienia czynu ciągłego jest czas każdego z zachowań składających się nań”. Prowadzi to jednak do konieczności ustalania daty każdego z zachowań objętych ciągłością, co jednocześnie kreuje obowiązek określenia terminu przedawnienia odrębnie dla każdego z tych zachowań²⁴. Wymieniony autor przyjmuje analogiczny punkt widzenia w stosunku do przestępstw wieloczynowych, a w odniesieniu do przestępstw trwałych

-
- 17 Łukasz Pohl, „Komentarz do art. 12 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Ryszard Andrzej Stefański (Legalis 2020), teza nr 24.
- 18 Marek Kulik, „Komentarz do art. 12 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. Marek Mozgawa (LEX 2020), teza nr 12.
- 19 Barbara Kunicka-Michalska, „Komentarz do art. 6 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Ryszard Andrzej Stefański (Legalis 2020), tezy nr 24, 28-29.
- 20 Małgorzata Gałązka, „Komentarz do art. 12 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (Legalis 2019), nb 15.
- 21 Sławomir Żółtek, „Komentarz do art. 12 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1-116*, red. Michał Królikowski, Robert Zawłocki (Legalis 2017), nb 44.
- 22 Mariusz Nawrocki, „Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2016 r., sygn. III KK 273/16” *Prokuratura i Prawo*, nr 7-8 (2018): 276-282.
- 23 Magdalena Maraszek, „Glosa do wyroku SN z dnia 29 września 2009 r., III KK/105/09” (LEX 2011).
- 24 Jerzy Lachowski, „Komentarz do art. 6 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Violetta Konarska-Wrzošek (LEX 2018), teza nr 7.

twierdzi, że „sprawca tak długo popełnia ten czyn, jak długo utrzymuje stan bezprawia”²⁵.

Odnosząc się bezpośrednio do problemu recydywy w przypadku przestępstw rozciągniętych w czasie Jarosław Majewski przyjmuje, że „jeżeli sprawca rozpoczyna realizację znamion nowego przestępstwa przed upływem okresu 5-letniego, o którym mowa w art. 64 § 1, to do przedawnienia recydywy nie dochodzi, chociażby nawet ukończenie przestępstwa nastąpiło już po upływie tego okresu”²⁶. Podobne stanowisko przyjmują również inni autorzy²⁷.

W opozycji do tego stanowiska pozostaje pogląd Piotra Kardasa, iż „Warunek czasowy, uzasadniający stosowanie w stosunku do sprawcy czynu ciągłego recydywy, związany jest z ostatnim działaniem lub zaniechaniem sprawcy. Jeśli sprawca podjął zachowanie składające się na czyn ciągły przed upływem określonego w art. 64 § 1 i 2 terminu, natomiast ostatnie zachowanie objęte znamieniem ciągłości zakończył już po upływie tego terminu, to wykluczone jest przyjęcie recydywy”²⁸.

W odniesieniu do przestępstwa trwałego Andrzej Zoll zakłada, że „Czyn zabroniony jest popełniany w ciągu całego okresu utrzymywania stanu bezprawnego”, więc „Jeżeli np. stan ten został zapoczątkowany w okresie biegu przedawnienia recydywy, a jego utrzymywanie zostało zaprzestane już po

25 Ibidem, teza nr 8.

26 Jarosław Majewski, „Komentarz do art. 64 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 53-116*, red. Włodzimierz Wróbel, Andrzej Zoll (LEX 2016), teza nr 35.

27 Magdalena Budyn-Kulik, „Komentarz do art. 64 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. Marek Mozgawa (LEX 2020), teza nr 13; Jerzy Lachowski, „Komentarz do art. 64 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Violetta Konarska-Wrzosek (LEX 2018), teza nr 8; Paweł Czarnecki, Piotr Hofmański, Lech Krzysztof Paprzycki, „Komentarz do art. 64 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Marian Filar (LEX 2016), teza nr 11; Łabuda, „Komentarz do art. 64 k.k.”, teza nr 12; Pohl, „Komentarz do art. 12 k.k.”, teza nr 30; Radosław Hałas, „Komentarz do art. 64 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (Legalis 2019), teza nr 7; Żółtek, „Komentarz do art. 12 k.k.”, nb 53; Marek Kulik, „Głosa do uchwały SN z dnia 29 października 2002 r., I KZP 30/02” *Wojskowy Przegląd Prawniczy*, nr 3 (2003): 141-145.

28 Kardas, „Komentarz do art. 12 k.k.”, teza nr 70; podobnie Andrzej Sakowicz, „Komentarz do art. 64 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1-116*, red. Michał Królikowski, Robert Zawłocki (Legalis 2017), nb 25.

upływie 5 lat, to należy przyjąć, że sprawca popełnił czyn zabroniony w okresie pozwalającym na przyjęcie recydywy (art. 64 § 1)²⁹.

Jak wynika z powyższego, samo zagadnienie czasu popełnienia przestępstwa rozciągniętego w czasie budzi kontrowersje orzecznicze i piśmiennicze, co ma bezpośrednie przełożenie na ustalenie, czy do sprawcy konkretnego przestępstwa znajdzie zastosowanie instytucja recydywy specjalnej (art. 64 k.k.).

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na to, że art. 64 § 1 i 2 k.k. mówią o tym, że w okresie biegu przedawnienia recydywy sprawca ma popełnić przestępstwo. Jak już wspomniano, czasem popełnienia przestępstwa jest czas, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany. Podkreślenia wymaga, że art. 64 § 1 k.k. nie mówi o dokonaniu przestępstwa (tj. realizacji jego wszystkich znamion), ale o popełnieniu przestępstwa. Trafnie podniesiono w doktrynie, iż nie należy mylić czasu popełnienia z czasem zakończenia czynu³⁰. Obojętne jest zatem, czy doszło do popełnienia przestępstwa polegającego na (karalnym) przygotowaniu, usiłowaniu czy dokonaniu. Z art. 6 § 1 k.k. wynika, że przestępstwo jest popełnione nie wyłącznie wtedy, gdy zostało dokonane, ale przez okres (*lege non distinguente* cały), w którym sprawca działa lub dopuszcza się zaniechania działania, co do którego miał prawny obowiązek podjęcia określonej aktywności, niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z przestępstwem wieloczynowym, złożonym, trwałym itp.

W odniesieniu do tego samego przestępstwa rozciągniętego w czasie można wyróżniać czas popełnienia, czas dokonania czy czas zakończenia czynu zabronionego, przy czym z punktu widzenia recydywy istotny jest jedynie czas popełnienia, który jako jedyny jest pojęciem ustawowym (art. 6 § 1 k.k.)³¹. W realiach konkretnych spraw pojęcia te na ogół będą miały

29 Zoll, „Komentarz do art. 6 k.k.”, teza nr 9.

30 Giezek, „Komentarz do art. 6 k.k.”, teza nr 3; Marek, „Komentarz do art. 6 k.k.”, teza nr 3; Marek Kulik, Andrzej Wąsek, „Komentarz do art. 6 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Marian Filar (LEX 2016), teza nr 4. Ci ostatni autorzy, w zakresie czynu ciągłego, popadają jednak w sprzeczność, twierdząc: „Czas popełnienia takiego czynu, z wszystkimi tego konsekwencjami w sferze odpowiedzialności karnej, należy ustalać jako czas dokonania ostatniego aktu działania sprawcy składającego się na czyn ciągły” (Marek Kulik, Andrzej Wąsek, „Komentarz do art. 12 k.k.”, teza nr 1; zob. też Andrzej Wąsek, „Komentarz do art. 12 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Oktawia Górniok (LEX 2006), tezy nr 1 i 13).

31 Jedynie w odniesieniu do przestępstw skutkowych, art. 101 § 3 k.k. mówi o czasie, „gdy skutek nastąpił”, co jest jednoznaczne z czasem dokonania.

odmienne znaczenia. Przykładowo w przypadku czynu ciągłego, składającego się z dwóch zachowań popełnionych w dniach 1 stycznia 2019 roku i 5 stycznia 2019 roku, czasem popełnienia jest okres od 1 stycznia 2019 roku do 5 stycznia 2019 roku, natomiast czasem dokonania i czasem zakończenia – 5 stycznia 2019 roku. Jednakże w przypadku np. przestępstwa znęcania (art. 207 § 1 k.k.), trwającego od 1 stycznia 2019 roku do 1 czerwca 2019 roku, czas popełnienia obejmuje cały wskazany odstęp czasowy, czasem zakończenia czynu jest 1 czerwca 2019 roku, ale czas dokonania (zrealizowania wszystkich znamion przestępstwa) może być określony w zależności od natężenia dolegliwości wynikających z podejmowania przez sprawcę określonych zachowań (poziom cierpienia pokrzywdzonego wymagany dla przyjęcia realizacji znamion znęcania mógł wystąpić np. już 1 lutego 2019 roku)³².

Również w przypadku przestępstw trwałych (polegających na sprowadzeniu lub utrzymywaniu przez sprawcę stanu bezprawnego³³) mamy

-
- 32 Zob. Włodzimierz Wróbel, *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, rozdział V, 7.3. (LEX 2003): „(...) należy mieć także na uwadze przypadki, w których sprawca kontynuuje realizację czynności wykonawczej. Wówczas moment zakończenia tej realizacji nie będzie się pokrywał z chwilą zrealizowania znamienia czynności wykonawczej. Podobnie po dokonaniu czynu zabronionego, a więc realizacji wszystkich znamion typu czynu zabronionego, może dojść do dalszej realizacji znamion. Wprowadza się wówczas rozróżnienie pomiędzy dokonaniem czynu zabronionego a jego zakończeniem”.
- 33 Trwały charakter przestępstwa musi wprost wynikać z jego znamion (zob. Jan Kulesza, „Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2010 r., sygn. I KZP 7/10” *Prokuratura i Prawo*, nr 6 (2011): 171 i powołana tam literatura i orzecznictwo; Lech Tyszkiewicz, „O przestępstwie trwałym i jego desygnatach”, [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. Leszek Leszczyński, Edward Skrętowicz, Zbigniew Hołda (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005), 365. Nieco inaczej tę kwestię ujmuje Katarzyna Banasik, „Przestępstwa trwałe i delikty trwałe” *Prokuratura i Prawo*, nr 7-8 (2013): 105-106, twierdząc, że o trwałym charakterze przestępstwa powinny decydować indywidualne cechy konkretnego przestępstwa, w szczególności sposób jego popełnienia, a nie abstrakcyjny opis typu czynu zabronionego; krytycznie do tego stanowiska odniósł się Mariusz Nawrocki, „Przestępstwo trwałe w teorii i praktyce” *Prokuratura i Prawo*, nr 6 (2019): 24-39. Kluczowe znaczenie w tym przypadku ma znamie czynności sprawczej, ponieważ to od jego zawartości zależy czy przestępstwo polega na sprowadzeniu lub utrzymywaniu stanu bezprawnego. Przykładowo przestępstwo z art. 189 § 1 k.k. jest popełnione tak długo jak sprawca pozbawia człowieka

do czynienia z rozciągnięciem czynu zabronionego w czasie. Przykładowo fakt, że pokrzywdzony został pozbawiony wolności (art. 189 § 1 k.k.) w dniu 1 stycznia 2020 r., nie oznacza, że sprawca popełnił swoje przestępstwo jedynie w tym dniu, jeżeli pokrzywdzony odzyskał wolność dopiero w dniu 3 stycznia 2020 r. Przyjęcie, że sprawca działał tylko w dniu 1 stycznia 2020 r. (gdy doprowadził do skutku w postaci pozbawienia wolności innego człowieka) albo że czas jego działania wyznacza ostatni moment realizacji czynności sprawczej (czyli 3 stycznia 2020 r.), pozostaje w sprzeczności z art. 6 § 1 k.k., który nakazuje przyjąć, że czas popełnienia tego przestępstwa obejmuje cały okres od 1 stycznia 2020 r. do 3 stycznia 2020 r., ponieważ to w tym czasie sprawca działał (czyli pozbawiał inną osobę wolności)³⁴.

W odniesieniu do czynu ciągłego Sąd Najwyższy ostatecznie przyjął, że art. 12 § 1 k.k. nie może przełamywać reguły, iż nieletni nie może ponosić odpowiedzialności karnej za swoje zachowania popełnione przed ukończeniem granicy wieku 17 lat w czasie popełnienia czynu (art. 10 § 1 k.k.), chyba że odpowiedzialność za te zachowania mogłaby zostać wprowadzona poprzez art. 10 § 2 k.k. Innymi słowy, SN nakazał uwzględnić nie tylko moment końcowy całej przestępczej działalności sprawcy (w którym sprawca już osiągnął wymaganą granicę wieku), ale cały ten okres poczynszy od pierwszego zachowania objętego ciągłością. Okoliczność, że sprawca w momencie zakończenia przestępstwa wieloczynowego był już zdolny do ponoszenia odpowiedzialności karnej nie uzasadnia jego odpowiedzialności

wolności – Ryszard Andrzej Stefański, „Przegląd Uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego i prawa wykroczeń za 2010 r.” *Wojskowy Przegląd Prawniczy*, nr 1 (2011): 89-90. Nie można tego samego powiedzieć o czynie zabronionym z art. 212 § 1 i 2 k.k., którego czas popełnienia kończy się z chwilą dokonania pomówienia – nie ma znaczenia, że zniesławiający pokrzywdzonego wpis może godzić w jego cześć również po zakończeniu realizacji czynności sprawczej (zob. też postanowienie SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 7/10, LEX nr 583984; Dariusz Charko, „Glosa do postanowienia z 29 VI 2010, I KZP 7/10” *Państwo i Prawo*, nr 4 (2011): 133-134; Cezary Kąkol, „Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 7/10”, LEX 2011; por. odmienny pogląd: Banasik, „Przestępstwa”, 102-103; Magdalena Kornak, „Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 7/10”, LEX 2010). Podobnie np. przestępstwo bigamii z art. 206 k.k. nie jest przestępstwem trwałym, ale przestępstwem o skutkach trwałych (zob. Banasik, „Przestępstwa”, 96).

34 Podobnie Marek Kulik, „Glosa do wyroku SN z 24.10.2013 r. (III KK 311/13), LEX nr 1379928” *Prawo w działaniu*, t. XVIII (2014): 185-189.

za cały ten czyn, jeżeli w części tego okresu nie był zdolny do ponoszenia tej odpowiedzialności³⁵. Jest to argument systemowy za przyjęciem, iż dla rozważania przyjęcia recydywy specjalnej miarodajny jest nie tylko moment zakończenia przestępstwa.

Jedynie zasygnalizować należy, że w odniesieniu do kwestii intertemporalnych (art. 4 § 1 k.k.) wskazuje się, że zawężanie pojęcia czasu popełnienia przestępstwa jedynie do ostatniego momentu działania czy zaniechania sprawcy narusza funkcję gwarancyjną prawa karnego³⁶. Niemniej Sąd Najwyższy przyjmując, że czas popełnienia przestępstwa obejmuje okres wszystkich zachowań składających się na to przestępstwo, jednocześnie stwierdzał, że „czasem popełnienia” w rozumieniu art. 4 § 1 k.k. jest jedynie czas popełnienia ostatniego zachowania lub przerwania stanu bezprawnego³⁷. Nie wchodząc szczegółowo w to zagadnienie, należy zauważyć, że taka wykładnia pozostaje w sprzeczności z brzmieniem art. 6 § 1 k.k., które nie daje podstaw do przyjęcia, że czas popełnienia przestępstwa to jedynie moment

35 Wyrok SN z dnia 17 czerwca 2014 r., II KK 24/14, LEX nr 1483950; wyrok SA w Łodzi z dnia 11 lipca 2013 r., II AKa 73/13, LEX nr 1383469; wyrok SN z dnia 25 listopada 2010 r., V KK 353/10, LEX nr 653869; wyrok SN z dnia 29 września 2009 r., III KK 105/09, LEX nr 529596; wyrok SA w Białymstoku z dnia 30 października 2007 r., II AKa 170/07, LEX nr 339387; por. odmienny pogląd np. wyrok SN z dnia 3 grudnia 1984 r., V KRN 350/84, LEX nr 17618; por. Andrzej Zoll, „Prawo karne - czyn ciągły a wiek sprawcy. Głosa do wyroku SN z dnia 29 września 2009 r., III KK 105/09” *Orzecznictwo Sądów Polskich*, nr 6 (2010): 468-470.

36 Mariusz Nawrocki, „Czas popełnienia niejednochwilowych czynów zabronionych *de lege lata* i *de lege ferenda*” *Prawo w Działaniu*, nr 37 (2019): 81; Jerzy Lachowski, „Komentarz do art. 4 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Violetta Konarska-Wrzosek (LEX 2018), teza nr 7; Wróbel, „Zmiana”, rozdział V, 7.3.4; Jarosław Majewski, „Zmiana ustawy karnej w czasie popełnienia czynu zabronionego” *Palestra*, nr 9-10 (2003): 25-27; por. odmienny pogląd: Marek Kulik, Andrzej Wąsek, „Komentarz do art. 4 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Marian Filar (LEX 2016), teza nr 6; Andrzej Marek, „Komentarz do art. 4 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz* (LEX 2010), teza nr 5; Barbara Kunicka-Michalska, „Komentarz do art. 4 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Ryszard Andrzej Stefański (Legalis 2020), teza nr 40; Sławomir Żółtek, „Komentarz do art. 4 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1-116*, red. Michał Królikowski, Robert Zawłocki (Legalis 2017), nb 43.

37 Postanowienie SN z dnia 18 grudnia 2015 r., III KK 300/15, LEX nr 1943848.

jego zakończenia. Kontrfaktyczny jest wniosek, iż „W razie zmiany ustawy w trakcie realizacji czynu ciągłego w sytuacji, gdy pierwsze zachowanie objęte tym czynem popełnione zostało w trakcie obowiązywania ustawy starej, a ostatnie zachowanie popełnione zostało po zmianie ustawy, należy uznać, że cały czyn ciągły popełniony został pod rządami ustawy nowej”³⁸, skoro w momencie rozpoczęcia czynu ciągłego nie obowiązywała „ustawa nowa”. Konsekwencje zmian normatywnych zachodzących w okresie przestępczej działalności sprawcy (np. zaostrzenie granic ustawowego zagrożenia) nie powinny być tylko niekorzystne dla sprawcy³⁹. Czym innym są również problemy wynikające z konieczności ustalenia obowiązującego stanu prawnego jaki organ procesowy powinien stosować w konkretnej sprawie.

Pojęcie czasu popełnienia przestępstwa trzeba odróżniać od momentu istotnego dla obliczenia terminu przedawnienia⁴⁰. Nie ma wątpliwości, że ten ostatni należy wiązać z chwilą zakończenia ostatniego zachowania realizującego znamiona czynu zabronionego⁴¹, a nie z np. momentem rozpoczęcia popełnienia przestępstwa czy środkowym etapem przestępczej działalności.

- 38 Por. wyrok SN z dnia 14 listopada 2016 r., III KK 273/16, LEX nr 2151432.
- 39 Zob. szerzej Nawrocki, „Glosa”, 274-287. Pośrednie stanowisko przyjmuje w tym zakresie Kardas, „Komentarz do art. 12 k.k.”, teza nr 55, który stwierdza, że „w sytuacji gdy pierwsze zachowanie objęte czynem ciągłym popełnione zostało w trakcie obowiązywania ustawy starej, a ostatnie zachowanie składające się na czyn ciągły popełnione zostało po zmianie ustawy, należy uznać, że cały czyn ciągły popełniony został pod rządami nowej ustawy”, ale „W przypadku wprowadzenia kryminalizacji zachowań składających się na czyn ciągły w trakcie jego realizacji, a więc w sytuacji, gdy pierwsze zachowanie składające się na czyn ciągły popełnione zostało w czasie, kiedy zachowania takie nie były zagrożone pod groźbą kary, natomiast ostatnie w chwili, kiedy obowiązywała już ustawa wprowadzająca karalność takich zachowań, kwestie odpowiedzialności za czyn ciągły rozstrzygać należy zgodnie z zasadą *nullum crimen sine lege* (art. 1 k.k. i art. 42 ust. 1 Konstytucji RP). (...) podstawę odpowiedzialności stanowią tylko te zachowania, które zostały przez sprawcę podjęte już po wejściu w życie ustawy wprowadzającej ich kryminalizację” (ibidem, teza 56).
- 40 Na temat pojęcia czasu popełnienia przestępstwa w kontekście przedawnienia zob. szerzej Marek Kulik, *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym* (Warszawa: C. H. Beck, 2014), 267-297.
- 41 Wyrok SN z dnia 12 lutego 2019 r., II DSI 18/18, LEX nr 2623734; wyrok SN z dnia 24 października 2013 r., III KK 311/13, LEX nr 1379928; postanowienie SN z dnia 24 listopada 2011 r., V KK 236/11.

W przypadku przestępstw długotrwałych inny sposób postępowania prowadziłby do nieakceptowalnych konsekwencji, np. trwające 15 lat przestępstwo znęcania (art. 207 § 1 k.k.) czy kradzieży w ramach czynu ciągłego (art. 12 § 1 k.k. w zw. z art. 278 § 1 k.k.), przedawniające się po 10 latach (art. 101 § 1 pkt 3 k.k.), mogłyby przestać być karalne w czasie popełnienia przestępstwa. Analogicznie w przypadku przestępstw trwałych termin przedawnienia biegnie od przerwania stanu bezprawnego⁴².

- 42 Marek Mozgawa, „Komentarz do art. 101 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. Marek Mozgawa (LEX 2020), teza nr 5; Leszek Wilk, „Komentarz do art. 101 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Marian Filar (LEX 2016), teza nr 6; Natalia Kłaczyńska, „Komentarz do art. 101 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. Jacek Giezek (LEX 2012), teza nr 5; Andrzej Marek, „Komentarz do art. 101 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz* (LEX 2010), teza nr 4; Nawrocki, „Przestępstwo”, 31-37. Odmienne Igor Zgoliński, „Komentarz do art. 101 k.k.”, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. Violetta Kornska-Wrzosek (LEX 2018), teza nr 7; Adam Błachnio, „Przedawnienie karalności przestępstwa trwałego” *Prokuratura i Prawo*, nr 10 (2016): 47-56. Z osobna należy odnotować pogląd Kulika („Glosa”, 186-187), który twierdzi, że „w wypadku przestępstwa trwałego termin przedawnienia biegnie od czasu zaprzestania podtrzymywania stanu sprzecznego z prawem, ale nie dlatego, że jest to czas popełnienia przestępstwa, lecz dlatego, że jest to czas wystąpienia skutku”. Teza ta jest słuszna, ale jej uzasadnienie budzi wątpliwości. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że przestępstwo trwałe może polegać jedynie na samym utrzymywaniu stanu niezgodnego z porządkiem prawnym. W systemie prawnym istnieją przestępstwa formalne, które z całą pewnością są jednocześnie przestępstwami trwałymi, np. art. 263 § 2 k.k. (zob. wyrok SN z dnia 13 sierpnia 1993 r., WR 107/93, LEX nr 20628; wyrok SN z dnia 13 czerwca 1995 r., WR 95/95, LEX nr 24560; wyrok SA w Lublinie z dnia 18 grudnia 2006 r., II AKa 250/06, LEX nr 314609). Tym samym dla ustania ich karalności nie może mieć znaczenia art. 101 § 3 k.k. Jednakże również art. 101 § 1 k.k. uzasadnia twierdzenie, że termin przedawnienia rozpoczyna bieg od ustania stanu bezprawnego, ponieważ dopiero wtedy sprawca kończy realizację czynności sprawczej (np. posiadanie broni palnej lub amunicji bez wymaganego zezwolenia). Podobnie stwierdza zresztą sam Marek Kulik w dalszej części swojej glosy: „Niezależnie od przyjętej koncepcji ustalenia czasu popełnienia przestępstwa ciągłego, czy w ogóle jakiegokolwiek rozciągniętego w czasie, termin przedawnienia karalności biegnie od czasu podjęcia ostatniego zachowania, ściślej – od ostatniego momentu, w którym sprawca realizował jeszcze ustawowe znamiona czynu” (Kulik, „Glosa”, 189).

Nie jest prawidłowa wspomniana wyżej koncepcja Jerzego Lachowskiego, iż w przypadku czynu ciągłego czasem popełnienia jest „czas każdego z zachowań składających się nań”, co jednocześnie implikuje konieczność odrębnego ustalania terminów przedawnienia dla każdego z zachowań objętych ciągłością. Określenie czasu popełnienia czynu ciągłego, np. na okres od dnia 1 stycznia 2019 roku do 31 stycznia 2019 roku, przy ustaleniu, że sprawca popełniał określone zachowania w dniach 1 stycznia, 8 stycznia, 15 stycznia, 22 stycznia, 29 stycznia i 31 stycznia, nie jest sprzeczne z art. 6 § 1 k.k., ponieważ właśnie w okresie od 1 do 31 stycznia 2019 roku sprawca działał, popełniając przestępstwo stanowiące czyn ciągły. Czym innym jest powinność organu procesowego (wynikająca np. z art. 313 § 2 k.p.k., art. 332 § 1 pkt 2 k.p.k., art. 413 § 1 pkt 4 i § 2 pkt 1 k.p.k.) sprowadzająca się do określenia w opisie czynu, kiedy sprawca dopuszczał się poszczególnych zachowań stanowiących łącznie czyn ciągły. Skoro czyn ciągły stanowi jedno przestępstwo (co jednoznacznie wynika z art. 12 § 1 k.k.), to niedopuszczalne jest określenie w jego przypadku tylu okresów przedawnienia, ile zachowań wchodzi w jego skład. Karalność przestępstwa dotyczy bowiem przestępstwa jako całości, a nie jego poszczególnych fragmentów; odnosi się to również do innych rodzajów przestępstw rozciągniętych w czasie⁴³.

Procesową konsekwencją takiego stanu rzeczy jest powstanie powagi rzeczy osądzonej w zakresie czasu popełnienia czynu ciągłego, także w odniesieniu do zachowań niewymienionych w opisie czynu zarzucanego czy przypisanego⁴⁴. Trafnie stwierdza Mariusz Nawrocki, że zawężanie pojęcia czasu popełnienia przestępstwa niejednochwilowego jedynie do ostatniego zachowania sprawcy prowadzi do zignorowania pozostałych zachowań składających się na to przestępstwo. Tym samym zakres powagi rzeczy osądzonej dotyczyłby jedynie ostatniego zachowania, wyłączając te wcześniejsze⁴⁵.

Oprócz względów językowych i systemowych należy mieć również na uwadze wykładnię funkcjonalną. Pomijając wadliwość poglądu, zgodnie z którym czasem popełnienia przestępstwa niejednochwilowego jest jedynie moment jego zakończenia, powody celowościowe samodzielnie uzasadniają

43 Zob. też wyrok SN z dnia 23 listopada 2016 r., III KKN 225/16, LEX nr 2177092; postanowienie SN z dnia 22 marca 2016 r., V KK 345/15, LEX nr 2015139; postanowienie SN z dnia 28 maja 2015 r., II KK 131/15, LEX nr 1786792; wyrok SA w Warszawie z dnia 1 czerwca 2009 r., II AKa 98/09, LEX nr 577593.

44 Zob. przykładowo uchwała SN z dnia 15 czerwca 2007 r., I KZP 15/07, LEX nr 270947; wyrok SN z dnia 2 lipca 2015 r., V KK 45/15, LEX nr 1755925; wyrok SA w Poznaniu z dnia 24 marca 2015 r., II AKa 216/14, LEX nr 2396230; postanowienie SN z dnia 30 września 2014 r., II KK 232/14, LEX nr 1554259.

45 Nawrocki, „Czas”, 84-85.

przyjęcie stanowiska, że dla spełnienia przesłanek recydywy specjalnej wystarczające jest rozpoczęcie realizacji znamion czynu zabronionego (popelnianie czynu zabronionego) przed upływem 5-letniego terminu przedawnienia recydywy. Innymi słowy, nawet gdyby art. 6 § 1 k.k. nakazywałby wąskie rozumienie pojęcie czasu popelnienia, to na gruncie art. 64 k.k. należałoby przyjąć autonomiczne rozumienie tego pojęcia. W przeciwnym wypadku sprawca byłby motywowany do przedłużania procesu popelniania przestępstwa, bo dzięki temu mógłby uniknąć negatywnych konsekwencji związanych nie tylko z aktualizacją podstawy nadzwyczajnego obostrzenia kary, ale również negatywnym przebiegiem okresu próby powiązanych z warunkowym umorzeniem postępowania, warunkowym zawieszeniem wykonania kary lub warunkowym przedterminowym zwolnieniem z odbycia reszty kary pozbawienia wolności⁴⁶.

Taką konsekwencję dokładnie ilustruje przedstawiony powyżej wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, który w przypadku oskarżonego o przestępstwo znęcania trwające popelnione w okresie od stycznia 2010 r. do 11 lipca 2011 r. przyjął, że doszło do przedawnienia recydywy w dniu 19 maja 2011 r., ponieważ w dniu 19 maja 2006 r. oskarżony zakończył odbywanie kary 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności. Z tego można wysnuć wnioski, że gdyby sprawca zakończył przestępczą działalność przed 19 maja 2011 r., to zostałby potraktowany surowiej niż w przypadku dłuższego czasu popelnienia przestępstwa rozważanego jako podstawa przyjęcia recydywy specjalnej. Jest to rezultat absurdalny i nieakceptowalny kryminalnopolitycznie.

Podsumowując powyższe rozważania, stwierdzić należy, że w odniesieniu do całej grupy przestępstw rozciągniętych w czasie czas popelnienia czynu to przedział na osi czasu (wyznaczony początkiem i końcem zachowań podejmowanych przez sprawcę), a nie tylko końcowy punkt tego przedziału. Nie ma podstaw do różnicowania znaczenia tego pojęcia, np. w zależności od tego, czy mamy do czynienia z przestępstwem wieloczynowym czy np. przestępstwem trwałym, ponieważ również w przypadku tego drugiego przestępstwa sprawca swoim zachowaniem utrzymuje stan bezprawny, więc działa lub dopuszcza się zaniechania w rozumieniu art. 6 § 1 k.k.

Przepisy art. 64 § 1 i 2 k.k. dla przyjęcia recydywy specjalnej (jednokrotnej lub wielokrotnej) wymagają popelnienia kolejnego przestępstwa w ciągu 5 lat po odbyciu odpowiedniej części kary pozbawienia wolności. Przesłanka ta jest spełniona również wtedy, gdy w tym okresie sprawca rozpoczyna realizację przestępstwa rozciągniętego w czasie, ponieważ już wtedy dochodzi do popelnienia przestępstwa, co do którego aktualizuje się

46 Podobnie w wyroku SA we Wrocławiu z dnia 18 marca 2010 r., II AKa 320/09, LEX 580840.

podstawa nadzwyczajnego obostrzenia kary. Nie ma decydującego znaczenia okoliczność, że sprawca kończy przestępczą działalność już po upływie 5-letniego terminu przedawnienia karalności. Przyjęcie recydywy z art. 64 k.k. jest wykluczone tylko wtedy, gdy pierwsze zachowanie realizujące znamiona czynu zabronionego zostało popełnione już po upływie tego 5-letniego okresu.

Bibliografia

- Banasik Katarzyna, „Przestępstwa trwałe i delikty trwałe” *Prokuratura i Prawo*, nr 7-8 (2013): 94-107. <https://pk.gov.pl/prokuratura/prokuratura-i-prawo/opublikowane-numery/rok-2013/numer-7-8-19/numer-7-8-10/>.
- Błażnio Adam, „Przedawnienie karalności przestępstwa trwałego” *Prokuratura i Prawo*, nr 10 (2016): 47-56. <https://pk.gov.pl/prokuratura/prokuratura-i-prawo/opublikowane-numery/rok-2016/numer-10-22/numer-10-22/>.
- Charko Dariusz, „Glosa do postanowienia z 29 VI 2010, I KZP 7/10” *Państwo i Prawo*, nr 4 (2011): 132-136.
- Kardas Piotr, „Czyn ciągły i ciąg przestępstw”, [w:] *System Prawa Karnego*, t. IV, *Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. Lech Krzysztof Paprzycki. Warszawa: C. H. Beck, 2016.
- Kąkol Cezary, „Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 7/10”, LEX 2011.
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1-116*, red. Michał Królikowski, Robert Zawłocki, Legalis 2017.
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. Jacek Giezek, LEX 2012.
- Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1-52*, red. Włodzimierz Wróbel, Andrzej Zoll, LEX 2016.
- Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 53-116*, red. Włodzimierz Wróbel, Andrzej Zoll, LEX 2016.
- Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117-211a*, red. Włodzimierz Wróbel, Andrzej Zoll, LEX 2017.
- Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. Marek Mozgawa, LEX 2020.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak, Legalis 2019.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. Marian Filar, LEX 2016.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. Oktawia Górniok, LEX 2006.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. Ryszard Andrzej Stefański, Legalis 2020.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. Tadeusz Bojarski, LEX 2016.
- Kornak Magdalena, „Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 7/10”, LEX 2010.
- Kulesza Jan, „Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2010 r., sygn. I KZP 7/10” *Prokuratura i Prawo*, nr 6 (2011): 164-173.

- <https://pk.gov.pl/prokuratura/prokuratura-i-prawo/opublikowane-numery/rok-2011/numer-6-15/numer-6-10/>.
- Kulik Marek, „Glosa do uchwały SN z dnia 29 października 2002 r., I KZP 30/02” *Wojskowy Przegląd Prawniczy*, nr 3 (2003): 141-145.
- Kulik Marek, „Glosa do wyroku SN z 24.10.2013 r. (III KK 311/13), LEX nr 1379928, *Prawo w działaniu*, t. XVIII (2014): 183-191. <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/09/Marek-Kulik-Glosa-do-wyroku-SN-z-dnia-24-pazdziernika-2013-r.-III-KK-31113-269.pdf>.
- Kulik Marek, *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym*. Warszawa: C. H. Beck, 2014.
- Majewski Jarosław, „Zmiana ustawy karnej w czasie popełnienia czynu zabronionego” *Palestra*, nr 9-10 (2003): 21-32. <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/9-10-2003>.
- Maraszek Magdalena, „Glosa do wyroku SN z dnia 29 września 2009 r., III KK/105/09”, LEX 2011.
- Marek Andrzej, „Kodeks karny. Komentarz”, LEX 2010.
- Nawrocki Mariusz, „Czas popełnienia niejednochwilowych czynów zabronionych *de lege lata* i *de lege ferenda*” *Prawo w Działaniu*, nr 37 (2019): 78-86. <https://pwd.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/03/M.-Nawrocki-Czas-popełnienia-niejednochwilowych.pdf>.
- Nawrocki Mariusz, „Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2016 r., sygn. III KK 273/16” *Prokuratura i Prawo*, nr 7-8 (2018): 274-287. <https://pk.gov.pl/prokuratura/prokuratura-i-prawo/opublikowane-numery/rok-2018/numer-7-8-24/numer-7-8-2018/>.
- Nawrocki Mariusz, „Przestępstwo trwale w teorii i praktyce” *Prokuratura i Prawo*, nr 6 (2019): 24-39. <https://pk.gov.pl/prokuratura/prokuratura-i-prawo/opublikowane-numery/rok-2019/numer-6-25/numer-6-2019/>.
- Stefański Ryszard A., „Przegląd Uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego i prawa wykroczeń za 2010 r.” *Wojskowy Przegląd Prawniczy*, nr 1 (2011): 83-116.
- Tyszkiewicz Leon, „O przestępstwie trwałym i jego desygnatach”, [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. Leszek Leszczyński, Edwart Skrętowicz, Zbigniew Hołda. 359-366. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005.
- Wróbel Włodzimierz, *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, LEX 2003.
- Zoll Andrzej, „Prawo karne – czyn ciągły a wiek sprawcy. Glosa do wyroku SN z dnia 29 września 2009 r., III KK 105/09” *Orzecznictwo Sądów Polskich*, nr 6 (2010): 468-470.